

กล่าวถึง...

- คำต้อนรับของชนบางชาติ
 - เครื่องหมายสวัสดิการะ
 - ที่บางองค้ำว่า “สวัสดิ”
 - ต้นเหตุที่ไทยใช้ค้ำว่า “สวัสดิ”
- เป็นคำกักกาย

ผู้เขียนเองพูดค้ำว่า “สวัสดิค้ำรับ” วันละหลายครั้ง เมื่อมีโทรศัพท์มาถึง ก็พูดค้ำว่า “สวัสดิค้ำรับ” จนติดปากมาช้านาน

เมื่อครั้งเป็นกรรมการเรื่องการใช้โทรศัพท์ ได้เคยพิจารณากันถึงเรื่องการใช้ค้ำว่า “สวัสดิค้ำรับ” หรือ “สวัสดิค้ำละ” เวลารับโทรศัพท์ แทนค้ำว่า “ฮัลโล” หรือ “ฮัลโล” แต่ดูเหมือนว่าจะมีคนรับฟังและนำไปใช้น้อยเต็มที

เมื่อได้ปรารภถึงการใช้ค้ำว่า “สวัสดิ” ก็มีหลายท่านซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ถามว่า “คนไทยรู้จักค้ำว่า ‘สวัสดิ’ มาตั้งแต่ครั้งใด” ปัญหานี้ถ้าตอบโดยไม่ต้องคิด ก็คงจะตอบได้ทันทีว่ามีใช้ในสมัยไทยสร้างชาติ แต่ถ้าจะตอบอย่างเป็นทางการแล้วเห็นจะตอบได้ยาก

การทักทายของชนชาติต่างๆ ไม่เหมือนกัน บางประเทศตอนเช้าเขาทักทายอย่างหนึ่ง ตอนบ่ายอย่างหนึ่ง เมื่อครั้งไปอยู่ที่ญี่ปุ่น ตอนเช้าๆ พวกญี่ปุ่นเขาก็ยกมือให้แล้วร้องว่า “โอโฮโย” พวกฝรั่งก็ต้องตอบไปว่า “โยโย” เพียงค้ำทำย

ครั้งหนึ่งตามหลังหนุมนไปศรีลังกา เพราะได้ยินว่าหนุมนเคยเหาะเกินลงกามาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ผู้เขียนไปเครื่องบินซึ่งบินได้ซ้กักว่าหนุมน

จึงลงที่สนามบินได้ตามเวลา ถ้าขึ้นเกินลงกาก็ลงทะเล คนลังกาเขากักกันคล้ายๆ ไทยชอบกล เมื่อเขายกมือพนม เขาก็จะกล่าวว่า “อายุโพวัน” ฟังดูเหมือนเขาจะให้พรหรือแสดงการต้อนรับเชื้อเชิญอะไรทำนองนั้น แต่ถ้าเขากล่าวว่า “อิสตุติ” ก็คือสวัสดิ์ของไทยเรานั้นเอง อิสตุตินั้นว่ามาจาก “สตฺติ” ที่ไทยเอามาใช้ว่า “สตฺติ” เป็นการยกย่องสรรเสริญ แต่ถ้าเป็นสหายอินเดีย เขายกมือพนมแล้วเขาจะกล่าวว่า “นมัสการ” ก็เท่ากับเป็นการบอกว่าผมไหว้ท่าน หรือดิฉันไหว้ เป็นการกล่าวกำกับอาการที่ยกมือพนม ให้เป็นการแน่นอนขึ้นอีกว่าไหว้จริงๆ นะ ส่วนทางอินโดนีเซีย ได้ยินเขาพูดว่า “ซาลามัต ดาตัง”

ตอนที่อยู่ญี่ปุ่นนั้น ชอบดูวัดโบราณ และเคยนึกสงสัยว่าทำไมตามวัดจึงมีเครื่องหมาย 卍 ซึ่งเรียกกันว่า “สวัสดิ์ติกะ”

เครื่องหมายสวัสดิ์ติกะนี้ กล่าวกันว่ามีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มีผู้พบลายรูปสวัสดิ์ติกะอยู่ที่อาวธิน ต่อมาในยุคประวัติศาสตร์ ก็พบเครื่องหมายนี้เกี่ยวกับลัทธิบูชาพระอาทิตย์ แต่เดิมจะมีชื่อเรียกว่าอะไรไม่ทราบ และที่มาเรียกกันว่า “สวัสดิ์ติกะ” นั้น คงมาเรียกกันในชั้นหลัง นักปราชญ์ฝรั่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า “สุอัสติ” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า “ที่ดี” [สุ (Su) + อัสติ (Asti) ซึ่งหมายความรวมว่า ความสุข โชคดี ในอินเดียจีน และญี่ปุ่น ใช้เป็นเครื่องรางคุ้มครองให้อายุยืนและโชคดี]

ในหนังสือ *สันสกฤต ไทย อังกฤษอภิธาน* ให้ความหมายของคำว่า “สวัสดิ์ติกะ” ไว้ว่า “วิหารอันมีทวารประโภษฐ์ข้างหน้า; ศุภพัสดุ หรือสิ่งซึ่งเป็นมงคล; สี่แยกหรือสี่กั๊ก”

รูปสวัสดิ์ติกะมักใช้เป็นเครื่องหมายประจำตัวพระอัคนี ไม้กากบาทที่ไขว้กันสองอันนั้น ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า “อรณิ” หมายความว่าถูกกันเกิดเป็นไฟ พระอาทิตย์กับพระอัคนีก็ถือว่าเป็นไฟเหมือนกัน การที่ใช้เครื่องหมายสวัสดิ์ติกะเป็นเครื่องหมายเกี่ยวเนื่องกับลัทธิบูชาพระอาทิตย์หรือเป็นเครื่องหมายประจำพระอัคนี ก็นับว่ามีความสัมพันธ์กันชอบกล

เรื่องเครื่องหมายสวัสดิกันนี้มีผู้อ้างว่าในอียิปต์ก็มี ดูเป็นเรื่องที่ใช้กันแพร่หลายมาก ถ้าจะกล่าวอย่างละเอียดพิสดาร ก็จะยืดยาวมากเกินไป

กล่าวเฉพาะคำว่า “สวัสดิ” หรือ “สวัสติ” ซึ่งเป็นคำอวยชัยให้พรมีความดีงามนี้ ได้พบเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏในศิลาจารึกที่ขุดพบที่วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีข้อความว่า

“สวัสติ ศรีมตุศรีมทนศาสนาครสถกทัยสุ ตามพรลึงเคศฺวะระ”

แปลว่า “สวัสดิ พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค”

ในวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยามีคำว่า “สวัสดิ” และ “สวัสดิ” ใช้อยู่มากมาย เช่น *สมุทรโฆษคำฉันท์* มีว่า

๐ ขอสวัสดิพิพัฒน์ชำนะ ชัยสิทธิธบะ
จงศานตีสุขชาติตรี

หรือใน *ลิลิตพระภฏา* ที่หลวงศรีมโหสถแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ขึ้นต้นว่า “ศรีสวัสดิพิพัฒมงคล ฯลฯ” แต่ที่นิยมใช้กันมากก็คือบทไหว้ครูโบราณของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งใช้ว่า

๐ สวัสดิ เจ้าข้าเอย ขอเชิญท่านมาสิงตัวอักษรา
ชำน้อยเรียนนรรัตนขีดทั้งคาธา ศัตรูอย่ามีมาจงวินาศลายสาย
ศรี ศรี จำเริญสุข สรรพทุกข์จงเหือดหาย
ลาภะมามีขาดสาย สรรพชัย ชัย สิทธิเมฯ

ดังนั้นจะเห็นว่าคำว่า “สวัสดิ” ได้ใช้ในความหมายที่เป็นมงคล เป็นการใช้พรมาแต่โบราณ มิใช่ว่าจะเพิ่งมีใช้ในสมัยประชาธิปไตยดังที่เข้าใจกัน

เพียงแต่ว่าในสมัยโบราณนิยมใช้ในหนังสือเท่านั้น

ในส่วนที่นำคำว่า “สวัสดี” มาใช้เป็นคำทักทายนั้น พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ได้เล่าถึงต้นเหตุเดิมไว้ว่า เจ้าหน้าที่วิทยุกระจายเสียงได้ใช้คำว่า “ราตรีสวัสดิ์” ลงท้ายคำพูดเมื่อจบการกระจายเสียงตอนกลางคืน โดยอนุโลมตามคำว่า “กู๊ดไนท์” (Good Night) ในภาษาอังกฤษ แต่มีผู้ไม่เห็นด้วย ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงจึงขอให้กรรมการชำระบทานุกรมของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้นช่วยคิดหาคำ ก็ได้คำว่า “สวัสดี” ไปใช้ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ พระยาอุปกิตศิลปสารได้นำไปเผยแพร่ให้นิสิตและนิสิตาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ใช้เป็นการทักทายเมื่อพบกัน จึงได้แพร่หลายใช้กันต่อมา

ก็เป็นเรื่องน่าคิดว่า คำว่า “สวัสดี” นี้ออกไปจากกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน แต่ครูบาอาจารย์ไม่ค่อยชอบใช้ เวลาพูดโทรศัพท์ก็ฮัลโหลกันตลอดเวลา นักเรียนพบกันแทนที่จะทัก “สวัสดี” ก็ขึ้นต้นด้วยการด่าแม่กันเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ความเจริญจะบังเกิดขึ้นได้อย่างไร

การใช้คำว่า “สวัสดี” ได้รับการชักชวนให้ใช้กันในหมู่ปัญญาชนอยู่ช้านาน ก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร จนถึงสมัยบำรุงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติ รัฐบาลในสมัยนั้นก็เห็นชอบกับการใช้คำว่า “สวัสดี” ในโอกาสแรกที่พบกัน จึงได้มอบให้กรมโฆษณาการออกข่าวประกาศเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ดังต่อไปนี้ (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ด้วยพระท่านนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมเกียรติแก่ตนและแก่ชาติ ให้สมกับที่เราได้รับการยกย่องว่าคนไทยเป็นอารยชน คำพูดจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงภูมิของจิตใจว่าสูงต่ำเพียงใด ฉะนั้นจึงมีคำสั่งให้กำชับบันดาข้าราชการทุกคนกล่าวคำ

‘สวัสดิ์’ ต่อกันในโอกาสที่พบกันครั้งแรกของวัน เพื่อเป็นการผูกไมตรี ต่อกัน และฝึกนิสัยให้กล่าวคำที่เป็นมงคล ว่าอะไรว่าตามกัน กับขอให้ข้าราชการช่วยแนะนำแก่ผู้ที่อยู่ในครอบครัวของตนให้รู้จักกล่าวคำว่า ‘สวัสดิ์’ เช่นเดียวกันด้วย”

นี่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าทางราชการในสมัยนั้นได้กำหนดให้ใช้คำว่า “สวัสดิ์” ไว้แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าวัฒนธรรมดีๆ อย่างนี้ คนไทยไม่ค่อยนิยมกัน นิยมแต่คำพรูสุวาท ซึ่งล้วนแต่ไม่เป็นมงคลแก่ตนเองทั้งสิ้น นับเป็นความเลื่อมทางวัฒนธรรมด้านภาษาและจิตใจอย่างมากที่สุด

ในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ปีนี้ ขอให้เราเปลี่ยนมาใช้คำที่เป็นมงคลกันเถิด เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและจิตใจของเรา

ขอสวัสดิ์พิพัฒนามงคล จงมีแต่ท่านทั้งหลาย สวัสดิ์

กล่าวถึง...

- ความวิปริตทางภาษาในสมัยโบราณ
- รัชกาลที่ ๔ ทรงแก้ภาษาอย่างไร
- การใช้คำว่า “ปิดตรา”, “ตีตรา”, “ประทับตรา” • การใช้คำว่า “ฤา”

ในปัจจุบันมีนักเรียนนักศึกษาส่วนมาก เมื่อไปอ่านเรื่องเก่าๆ แล้วมักจะ
จะไม่เข้าใจ ที่ไม่เข้าใจก็เพราะภาษาหนังสือรุ่นเก่านั้นเลิกใช้ หรือไม่มี
ใครพูดใครเขียนกันเสียแล้ว ถึงจะมีใช้อยู่ก็เป็นจำนวนมากที่เราไม่รู้ว่
ต้นกำเนิดของคำเหล่านั้นมาจากไหน เริ่มใช้กันมาตั้งแต่เมื่อไร ถ้าเราได้ศึกษา
ค้นคว้าขึ้นไว้ ก็จะทำให้เราได้แลเห็นถึงความเจริญของภาษาได้ดียิ่งขึ้น

อันที่จริงภาษาหนังสือและภาษาพูดของไทยเราได้วิวัฒนาการมามาก
และที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็เห็นจะเริ่มมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕
เป็นต้นมา เพราะในสมัยนั้นมีวิชาการใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น ศัพท์แสงต่างๆ
ก็ต้องมีใช้มากขึ้น ภาษาที่ใช้บางทีก็เอามาจากฝรั่ง บางทีก็คิดขึ้นใหม่
การบัญญัติศัพท์ได้เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ครั้งนั้น และยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบันนี้
มากมายหลายคำ

ภาษาพูดกับภาษาเขียนนั้นมีส่วนสัมพันธ์กันอยู่มาก คนที่เขียน
หนังสือแต่งหนังสือนี้แหละที่มีส่วนสำคัญทำให้มีสำนวนภาษาใหม่ๆ แปลกๆ
ขึ้น เพราะคนแต่งหนังสือมักจะประดิษฐ์หาคำแปลกๆ ใหม่ๆ มาใช้ คนอ่าน
เห็นแก่เห็นแปลกก็จำเอาไปพูด หรือบางทีก็ใช้พูดกันก่อน คนเขียนหนังสือ

เห็นแปลกก็เก็บเอาไปใช้ ภาษาพูดกับภาษาหนังสือจึงปะปนกันอยู่เช่นนี้

ถ้าเราจะทำบัญชีจดคำใหม่ๆ ขึ้นไว้แล้ว เราจะพบว่าในปีหนึ่งๆ นั้น มีคำใหม่ๆ เพิ่มขึ้นไม่ใช่น้อย บางคำอาจจะใช้กันอยู่นาน แต่บางคำก็ไม่ติดปาก หายสาบสูญไปในเวลาอันรวดเร็ว บางทีคนยังไม่รู้จักกันทั่ว ก็เลิกพูดเลิกใช้กันเสียแล้ว คำเหล่านี้ถ้าเอามาใช้ในภาษาหนังสือก็อาจจะทำ ความยุ่งยากให้คนอ่านภายหลังที่เกิดไม่ทัน หรือไม่รู้จักความหมายของภาษา เหล่านั้น ทั้งนี้จะสังเกตได้จากสำนวนไทยแต่โบราณบางคำ ที่พวกเรา สมัยนี้ตีความหมายกันไปต่างๆ นานา นี้ก็เพราะเราเลิกใช้หรือไม่เข้าใจสำนวน ภาษาในสมัยก่อนนั่นเอง

คนไทยสมัยโบราณนั้นท่านก็เอาใจใส่ในเรื่องภาษาที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เหมือนกัน บางท่านได้พบภาษาใหม่ๆ ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ท่านก็จด บันทึกไว้ ทำให้เราได้พบว่าภาษาหรือถ้อยคำนั้นๆ ได้ใช้พูดกันในสมัยใด จะขอยกตัวอย่างจดหมายเหตุโทรเลขเล่มหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า

“ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) ชาวพระนคร ราษฎร
ต่างกัน ใ้อ่หากิน ใ้อ่หาฟัด ใ้อ่หาหักคอ ทุกหญิงชายเด็ก

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒) หนุ่มสาวเฝ้าแก่
เด็กรุ่น พุดจาคำกันวิปริต

ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒) ครั้งนั้นราษฎรชายหญิง
เด็กรุ่นพูดกันต่างๆ พ่อชา แม่ชา ลุงตา

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗) ราษฎรพูดกันวิปริต
ว่า เมินเสียเถิด เหลืออาไลยแล้ว ไม่ได้อมเสียแล้ว ช้ายแก่”

จากจดหมายเหตุโทรเลขฉบับนี้เราก็ได้ความรู้ว่า คำที่เรียก พ่อชา แม่ชา นั้นได้เริ่มใช้เรียกกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ และยังใช้เรียกกันอยู่จนทุกวันนี้ ประโยชน์ของการจดบันทึกคำไทยที่ใช้พูดใช้เขียนในสมัยต่างๆ

ก็คือ ทำให้เรารู้ว่า คำนั้นใช้เมื่อไร มีอายุอยู่ในสมัยไหน ถ้าเราพบเอกสารที่ไม่สามารถจะกำหนดระยะเวลาได้เราก็มักจะเปรียบเทียบสำนวนหรือภาษาของเอกสารนั้น วิธีนี้เราก็มักยังใช้อยู่ เช่น หนังสือวรรณคดีที่เราไม่สามารถจะทราบระยะเวลาการแต่งที่แน่นอน เราก็มักจะเปรียบเทียบภาษาที่ใช้กับหนังสืออื่นๆ ที่รู้เวลาแน่นอนแล้ว ก็นับว่าได้ประโยชน์อยู่ไม่น้อย เพราะภาษาหรือถ้อยคำนั้นมักจะมีคามนิยมไม่เหมือนกันทุกสมัย มีเปลี่ยนแปลงไป แล้วแต่ความนิยม

ท่านที่เคยอ่านพงศาวดารของไทย และตรวจดูความเป็นไปแต่ละรัชกาลก็คงจะเห็นแล้วว่า พระมหากษัตริย์ของไทยเรานั้นมีอยู่หลายพระองค์ทีเดียวที่ทรงสนพระทัยในเรื่องอักษรศาสตร์ แต่ที่ทรงสนพระทัยและคอยแก้ไขการเขียนการอ่านอย่างจริงจังนั้นเห็นจะมีอยู่พระองค์เดียวคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้หมายถึงพระมหากษัตริย์ในอดีต และตามที่มีหลักฐานบ่งชี้แน่นอนว่าทรงเป็นเช่นนั้นจริงๆ การที่พระเจ้าแผ่นดินซึ่งตามปกติก็มีพระราชภาระมากมายอยู่แล้ว ต้องมาคอยสั่งสอนให้คนเขียนคนอ่านให้ถูกต้องตามหลักภาษาที่อ่านนั้น นับว่าเป็นเรื่องพิเศษที่ยังไม่เคยได้ยินว่ามีพระมหากษัตริย์ของชาติใดในโลกทำกัน นี่ก็แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ของไทยเรานั้น ทรงเป็นห่วงหวั่นถึงความ เป็นอยู่ของคนไทย ตลอดจนการศึกษาของคนไทยด้วย

เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้แลเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นห่วงเรื่องภาษาไทยอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะได้นำเอกสารต่างๆ มาให้ท่านพิจารณาเป็นลำดับไป ในตอนแรกนี้จะขอแนะนำประกาศเตือนผู้ที่ใช้อักษรผิดมาให้ท่านพิจารณาก่อน ดังนี้

“ด้วยขุนสุวรรณอักษร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่
กระหม่อม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งให้ประกาศว่า
ด้วยอักษร < อักษรคือ ฤ ฤฎ ฤฏ ฤฎ นี้หากควรจะใส่ ห นำและกาจะบาท

ไม่เมื่อถึงคำว่า ฤ ที่เขียนอุตริ กว่าโบราณว่า หฤ บ้าง ฤ บ้าง ก็ให้เขียนแต่ ฤ อย่างนี้ อย่าให้เขียน ห นำ และใส่กาทะบาทเสียด้วยตัว ห นั้น เฉพาะนำได้แต่อักษรต่ำเหมือนอย่าง หมู่ หนี แหวน อย่างนี้เป็นอักษรต่ำจึงเอา ห นำได้ อักษรต่ำนั้นคือ ค ค ฆ ง ช ฌ ญ ท ฒ ฒ ท ฐ น พ ภ ม ย ร ล ว ฬ ฮ แลกาทะบาทนั้นใช้ได้แต่อักษรกลาง เหมือนอย่าง เก่ง เป้า จำ อย่างนี้ เป็นอักษรกลางจึงใส่กาทะบาทได้ อักษรกลางนั้นคือ ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ ตั้งแต่นี้สืบไปให้เข้าทูลละของครุฑพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งจะมีครุฑเขียนหนังสือเรื่องราวขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้ว ก็ให้ศึกษาใต่ตาม เขียนใ้ถูกต้องตามอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ อย่าให้เขียนใส่กาทะบาทแลเอา ห นำผิดๆ เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นอันขาดทีเดียว

พระราชบัญญัตินี้ตีพิมพ์แต่ ณ วันพุม เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะลู เบญจศก จุศักราช ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๙๖”

ตามพระราชบัญญัติในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่นำมาให้อ่านนี้ ท่านคงจะเห็นแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ใน เรื่องการเขียนหนังสือของบรรดาข้าราชการอย่างไรบ้าง การที่มีประกาศ เช่นนี้ ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าการใช้ภาษาหนังสือในสมัยนั้นเห็นจะอ่อนมากทีเดียว คำประกาศเรื่องการใช้ภาษาผิดๆ นั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ และเห็นว่านักเรียนนักศึกษาในสมัยนี้ เห็นจะมีน้อยคนที่ได้อ่านหมดครบถ้วน จึงใครจะรวบรวมนำมาให้อ่านเท่าที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านภาษาหนังสือและโบราณคดี ทั้งจะทำให้แลเห็นสำนวนที่ใช้ในสมัยนั้นด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น บรรดาข้าราชการมักจะใช้คำว่า “ปิดตรา” ในความหมายว่าตีตรากันโดยมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีประกาศเตือนสติการใช้

คำว่า “ปิดตรา” ขึ้น ดังมีประกาศว่า

“คำว่า ปิดตราบ้าง ปิดราบ้าง เดียวนี้พากันพูดแลใช้เขียนมากนัก แทบทุกแห่งทุกพนักงาน คำนั้นไม่ถูกเลยไม่ดีเลย เพราะถ้าตราเขาตีไว้แล้วที่กระตาศยาที่ไหนๆ ใครอยากจะไม่ให้คนอื่นเห็นตรานั้น ตัดกระตาศไปทาบผนังลงเสีย นั้นแลควรจะเรียกปิดตรา ถ้าทำตราให้ปรากฏเป็นสำคัญ ควรจะเรียกว่า ตีตรา ประทับตรา ก็ดี ไม่ควรจะว่า ปิดตราเลย

อนึ่งคำว่า ปิดตรา คำนี้เขียนไว้ก็ขุ่มแต่ยังอ่านไม่เข้าใจ คำว่า ปิดตรา นั้น จะเหมือนว่าแจะตราฤ เพราะเอาตราไปแจะเข้าฤ”

นี้จะเห็นว่าการแก้ภาษาในสมัยนั้น ได้อธิบายให้เห็นว่าที่ผิดนั้น ผิดอย่างไร อธิบายเหตุผลให้เข้าใจ เท่ากับว่าได้สร้างตำราการเขียนการใช้คำไว้ และในประกาศฉบับนี้ ท่านจะเห็นว่าในสมัยนั้นนิยมใช้คำว่า “ฤ” ซึ่งมีความหมายว่า หรือ อะไร และไม่ใช่ คำว่า “ฤ” นี้ยังนิยมใช้กันต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านที่เคยอ่านหนังสือเรื่อง *แมลงป่องทอง* คงจะระลึกได้ว่าในหนังสือเล่มนั้นมีคำว่า “ฤ” เต็มไปหมด อย่างเช่น “ตะเกียงบนโต๊ะจุดอยู่ฤ” และ “คนขับรถนั้นได้เคยอยู่ในห้องนี้ฤ” คำว่า “ฤ” นี้ ถ้าค้นหนังสือเก่าๆ มาอ่านจะพบมีอยู่ทั่วไป ภาษาหนังสือในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็นิยมใช้คำว่า “ฤ” อย่างในหนังสือ *จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ* ซึ่งเขียนในรัชกาลที่ ๓ ก็ปรากฏว่ามี “ฤ” หลายแห่ง เช่น “ตรัสว่า ว่าอย่างนี้จะมิเป็นประมาทลูกผู้ชายไปฤ” และ “อย่างนี้จะมิเสียที่แก่การฤ ฤจะเห็นว่าเป็นครั้งนี้ว่าง่ายง่าย” ถ้าจะค้นหนังสือเก่าขึ้นไปอีกอย่างตำราที่ช้ำในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็มีคำนี้อย่างเช่น “ให้ผู้ซึ่งพึงรู้จักลักษณะข้างว่าจะมีชาติกระษัตริย์ ฤเป็นชาติพราหมณ์ ฤเป็นชาติแพศ ฤชาติสิหุประการใด นั้นก่อน”

ในหนังสือ *ไวยากรณ์มูล* ที่หม่อมเจ้าประภากร อธิบดีกรม
ราชบัณฑิตยสถาน ทรงรวบรวมตีพิมพ์เมื่อกรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑ กล่าวว่า

“พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวงเสด็จวิยาลงกรณรับสั่ง
หลายครั้งว่า การที่จะใช้ ห นำ ถ ฎ ฏ ภ ภา ไม่โปรด มีพระบรม-
ราชโองการว่าเป็นสระ ถ้าจะใครให้อ่านว่าหรือแล้ว ก็ให้ใช้นำอักษร หรือ
ซึ่งเป็นพยัญชนะดังนี้ หรือ (ในที่ไม่เป็นคำโคลงท่านโปรดให้เขียนเช่นนี้
โดยมาก)”

เท่าที่ยกมานั้นจะเห็นว่าในสมัยโบราณนิยมใช้คำว่า “ฤ” กันมาก แต่
สมัยต่อมาคำว่า “ฤ” ได้หายไป ถ้าใครนำเอามาใช้ก็ดูออกจะศรีไม่ทันสมัย
เป็นคนหัวโบราณไป นี่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอีกอย่างหนึ่ง เป็น
เรื่องของความนิยมแต่ละยุค

นอกจากคำว่า “ฤ” แล้ว ภาษาโบราณเมื่อเขียนคำว่า “เป็น” อย่างที่
เราใช้กันทุกวันนี้ คนโบราณท่านไม่ใส่มั้ไม่ไต้คู่ ท่านเขียน “เปน” เฉยๆ
ทั้งนั้น ขอให้สังเกตจากต้นฉบับหนังสือเก่าๆ ดูเถิด

กล่าวถึง...

- “เอามาอันหนึ่ง” • อย่างว่า
- คำตาฟ้องตาสสิ่ง • ภาษาชาววัด
- ฝ้าย, ภาย, พาย, ฝ้าย, พาย ควรใช้อย่างไร

ท่านผู้อ่านก็คงทราบกันดีแล้วว่า ภาษาพูดมาก่อนภาษาหนังสือ เพราะคนเราพูดได้ก่อน เมื่อเรียนหนังสือจึงใช้ภาษาหนังสือ แต่ระเบียบของภาษาพูดกับภาษาหนังสือไม่เหมือนกัน ภาษาพูดอาจจะใช้สั้นๆ พอฟังเข้าใจ ในระหว่างที่พูดอาจจะตกประธานหรือคำประกอบบางคำไปบ้างก็ได้ แต่เมื่อพูดเข้าใจกันแล้วก็แล้วกัน บางทีก็ใช้ภาษาเฉพาะที่เข้าใจกันในระหว่างผู้พูดซึ่งคนอื่นฟังแล้วไม่รู้ อย่างเช่น ในชนบทบ้านนอกแห่งหนึ่ง คนที่อยู่บ้านปากคลองข้างหนึ่งร้องตะโกนบอกคนที่อยู่อีกปากคลองตรงข้ามว่า “เอามาอันหนึ่ง” คนอื่นที่ไม่รู้เรื่องก็ไม่ทราบ ว่า คำว่า “เอามาอันหนึ่ง” นั้นหมายถึงอะไร เมื่อผู้เขียนได้ฟังครั้งแรกก็ยังสงสัยว่าเขาหมายถึงอะไร แต่สักครู่คนปากโน้นก็พายเรือข้ามปากมา แล้วส่งเหล่าให้ขวดหนึ่ง ก็ได้ความรู้ว่า “อันหนึ่ง” ก็คือเหล่าขวดหนึ่งนั่นเอง นี่เป็นภาษาเฉพาะที่ใช้พูดกันในที่บางแห่ง ภาษาพูดอย่างนี้แหละที่เราเอามาใช้เป็นภาษาหนังสือไม่ได้ เพราะเป็นคำที่อาจตีความหมายไปได้หลายอย่าง ไม่แจ่มชัด เมื่อเขียนเป็นตัวหนังสือก็รู้และเข้าใจกันเป็นเรื่องภายในเท่านั้น

ในปัจจุบันนี้ มีภาษาพูดที่เข้าใจความหมายยากอยู่มากมาย สมัยหนึ่ง

ชอบพูดกันว่า “อย่างว่า” ตัวอย่าง คนหนึ่งถามอีกคนหนึ่งว่า “ไปไหนมา” อีกคนก็ตอบว่า “ไปอย่างว่าแหละ” ที่ว่าไปอย่างว่านั่นคือเรื่องอะไร คนฟังจะรู้ไปหมดทุกคนหรือ ผู้เขียนเองก็เคยได้ยินเขาตอบเช่นนี้หลายครั้ง ก็ได้แต่พยักหน้าเพราะซีเกียจไปซัก ถ้าเป็นคนรู้ความในความลับกันอยู่ก็พอจะเดาได้ ถ้าเป็นคนไม่คุ้นแล้วก็ไม่มีโอกาสได้รู้เลย

ภาษาที่ใช้พูดที่ใช้เขียนนั้น ถ้าความหมายไม่ชัด ไม่แน่นอน เข้าใจยาก ก็มักจะใช้กันไม่นาน เพราะใช้แล้วไม่เข้าใจอะไรกันได้ทั่วไป ถ้าทำหน้าอ่านหนังสือเก่าๆ ประเภทกฎหมาย จะเห็นว่ามีย่ออยู่หลายคำที่เราไม่รู้ไม่เข้าใจ นั่นเพราะภาษาเหล่านั้นไม่ใช่ภาษาพูด เราไม่ได้พูดภาษาอย่างนั้นนานๆ เข้า คนก็ไม่รู้ว่าคำนั้นหมายถึงอะไร นอกจากคนที่เรียนกฎหมาย ถึงจะเอามาพูด และพูดกับคนที่ไม่รู้ภาษากฎหมายก็ย่อมไม่เข้าใจภาษานั้นอยู่ดี ดังนั้นจะเห็นว่าภาษาพูดหรือภาษาหนังสือถ้าใช้คำที่มีความหมายเฉพาะในวงแคบๆ หรือไม่ถูกต้องตามความนิยมแล้ว ภาษาเหล่านั้นก็จะหายสาบสูญไปในไม่ช้า

ในสมัยก่อนโน้นเรามีคำพูดที่ใช้แพร่หลายอยู่สำนวนหนึ่งว่า “ทำตาฟ้องตาสลึง” สำนวนนี้ยังพอใช้ได้อยู่ สำนวนนี้ใช้กับผู้หญิงที่ชอบทำตาเล็กตาน้อย ในชนบทบ้านนอกก็ยังเคยได้ยินคนพูด ในภาษาไทยเรานี้สำนวนที่เกี่ยวกับเงินตราอยู่มากและเป็นสำนวนที่ใช้กันมาเก่าแก่มากทั้งนั้น โดยเฉพาะ “ทำตาฟ้องตาสลึง” นี้ เท่าที่มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ได้ใช้มาแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ คนที่ใช้คือกวีหญิงคนหนึ่ง ซึ่งเราเรียกกันว่า คุณพุ่มบุษบาทำเรือจ้าง ท่านผู้นี้ได้แต่งบทสักราวไว้บทหนึ่งดังนี้

“สักราวฟังท้าวพะยักหน้า	พอปะตาแสนคมแล้วค้อนให้
ทำตาฟ้องตาสลึงตาสองไฟ	แต่ค้อนใหญ่ค้อนน้อยกว่าร้อยพัน
ให้หวงหึ่งตั้งตั้งกำดั่งโกธร	ค้อนเป็นโบสถ์โบสถ์มานับน้าदान
ค้อนให้คนล้มถลากลักห้าพัน	ค้อนให้ท่านเหยงไปก็ได้เคย”

ถ้านวน “ทำตาเพื่อตาสลิ่ง” นี้ ยังไม่พบว่ามิกวีคนไหนใช้มาก่อน คุณพุ่มอาจจะเริ่มต้นคิดประดิษฐ์ภาษาตาเพื่อตาสลิ่งขึ้นมาใช้ก่อนคนอื่นก็ได้ หรือว่าในสมัยนั้นอาจจะนิยมพูดกันมาก่อนแล้วก็ได้ คุณพุ่มจึงได้จับใส่เข้าไปในบทสักราว แต่อย่างไรก็ตาม ทำให้เรากะอายุของภาษาที่ใช้ นั้นได้ใกล้ความจริงมากขึ้น

ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ภาษาหนังสือจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับคนเขียนหนังสือ ยุคใดมีคนเขียนหนังสือแต่งหนังสือที่เอาใจใส่ในเรื่องความผิดถูก ความชัดเจนของภาษา ยุคนั้นภาษาหนังสือก็ดี ภาษาหนังสือไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริญญา แต่ขึ้นอยู่กับความละเอียดถี่ถ้วนที่จะใช้ภาษาให้ถูกต้องชัดเจน ฉะนั้นเราจึงมักจะพบอยู่บ่อยๆ ว่า คนที่ได้รับการศึกษาสูงๆ บางคนเขียนหนังสือแล้วอ่านไม่ได้ความ หรือใช้คำไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพราะท่านเหล่านั้น ไม่ได้พินิจพิเคราะห์ถ้อยคำเสียก่อน ไม่เข้าใจว่าภาษาที่ใช้ นั้นจะถูกต้อง ได้ความหมายดีหรือเปล่า

การใช้ภาษาหนังสือให้ดีขึ้นเป็นของยาก แม้ผู้เขียนที่นำเรื่องภาษาหนังสือมาเล่านี้ ก็เชื่อว่าจะเก่งในเรื่องภาษาหนังสือ แต่โดยที่ได้ศึกษาและสังเกตพบเห็นมาบ้างจึงมีความรู้มาเล่าสู่กันฟัง ซึ่งก็เป็นความรู้ในส่วนน้อยเท่านั้น ในสมัยที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิชาการประพันธ์กับอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ท่านก็ได้ฝึกให้ผู้เขียนรู้จักใช้คำต่างๆ ให้ถูกกับความเป็นจริง คือให้รู้จักใช้คำที่เมื่อเขียนลงไปแล้วคนอ่านแลเห็นภาพหรือเข้าใจได้ชัดเจนเหมือนกับแลเห็นด้วยตาของตนเอง อย่างเช่น ท่านสอนให้ใช้คำบอกลักษณะของแสงเทียน แสงตะเกียง แสงรูป กองไฟ หิ่งห้อย ดวงดาว ซึ่งแต่ละอย่างมีประกายแสงไม่เหมือนกัน ถ้าเราใช้คำไม่เหมาะ คนอ่านก็จะไม่เห็นจริงไปกับเราด้วย และทำให้บรรยากาศเสียไป อย่างเช่น เราจะเขียนว่า “หิ่งห้อยส่องแสงเรืองโรจน์อยู่ในความมืด” อย่างนี้คนอ่านฟังแต่เสียงก็อาจจะว่าไพเราะ แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วจะนำหัวเราะ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย วิชาหนังสือของไทยเสื่อมลงมาก

ทั้งนี้สังเกตได้จากตัวหนังสือที่จารหรือจารึกในระยษนั้นขาดระเบียบ ภาษาที่ใช้ก็ขาดความไพเราะ วรรณคดีของไทยในยุคปลายสมัยอยุธยาจึงไม่มีอะไรดีๆ หรือไม่มีเอาเสียเลย ครั้นเริ่มสมัยรัตนโกสินทร์ พระเจ้าแผ่นดินทรงสนพระทัยในเรื่องอักษรศาสตร์ บรรดาข้าราชการก็พลอยสนใจในการแต่งหนังสือขึ้นด้วย เมื่อมีความสนใจที่จะแต่งหนังสือ ก็ต้องสนใจเรื่องการใช้ภาษาใช้คำให้ดี ภาษาหนังสือจึงพลอยดีขึ้น และบางเล่มได้ถือเป็นหลักเป็นตำราได้ อย่างเช่นเรื่อง *สามก๊ก ราชาริราช*

คนแต่งหนังสือ เป็นพวกที่มีอิทธิพลที่จะทำให้ภาษาหนังสือดีหรือเลวได้ ข้อนี้ก็เป็นความจริง ยิ่งคนเขียนหนังสือที่มีชื่อเสียง เป็นคนใหญ่คนโต คนก็อ่านกันมากและพลอยจดจำภาษาที่ใช้ไปด้วย ในสมัยหนึ่งเรานิยมกันว่าพวกที่บวชเป็นพระเป็นพวกที่มีความรู้มาก เมื่อพวกมหาเปรียญเขียนหรือใช้ภาษาหนังสืออย่างไร เราก็มักจะเชื่อฟัง แต่ภาษาหนังสือของท่านเหล่านี้ก็มีทั้งดีและไม่ดี จนมีคนตั้งชื่อภาษาแปลกๆ ของท่านเหล่านี้ว่า “ภาษาชาววัด” ภาษาชาววัดนี้เห็นจะมีชุกชุมมากในสมัยรัชกาลที่ ๔ ดังมีประกาศห้ามคำว่า “ฝ่าย” และลักษณะใช้คำว่า “กาย” “พาย” “ฝ่าย” “ฟาย” เมื่อปีจอ จุลศักราช ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๗) ดังต่อไปนี้ (สะกดการันต์ตามต้นฉบับเดิม)

“ด้วยคำที่เขียนว่า ฝ่าย ไม่มีในคำไทยโบราณจริงๆ เลย เป็นแต่คำชาววัด อวดรู้อะไรไม่รู้ เขียนเชื่อเอาไม่ได้ การหลวงเก่าไม่เคยใช้ เดียวนี้ก็ไม่ใช้ ชาววัดจะอวดรู้ ก็ให้เขาอวดรู้บ้าง่าพืไปเกิด จะลวงมาอวดคำไทยลบล้างของเดิมไม่ได้ มิใช่การงานความรู้ของชาววัด ชาววัดเป็นแต่คนโง่เขมามีความรู้ขึ้นข้างวัดไม่ได้มีความรู้แต่อ่านเขียนเรียนในกระบวนราชการ เชื่อนักไม่ได้ คำว่า ฝ่าย ในภาษาไทยไม่มี มีแต่ ฝ่าย กับ กาย แต่ชาววัดเห็นจะสังเกตไม่ได้ จึงเขียนปะปนลอะเทอะกันไป ทำให้เป็นอย่างใหม่ขึ้น กาย พาย ดังนั้นคำไทยมีสองอย่าง เสี่ยงเหมือนกันแต่อย่างหลังนั้นใช้เขียนชื่อลม อย่างพระพาย แปลว่า เทวดา

ที่ทำให้เกิดลม ฤๅตัวลมที่เรียกพระพายด้วย อย่างคำว่า พระพายพัดเฉื่อย
 จำมา แลอื่น ๆ อันนั้นก็ควรว่ามาแต่คำมครที่เรียกเขาชื่อคัมภีร์ที่แต่ง
 ด้วยภาษานั้นว่าบาฬี แลอ่านขอมตามเสียงเขมรไปว่าบาฬินั้น ดังใคร
 ที่ยังไม่เคยพบภาษาลาดิง ภาษาอังกฤษ แต่ก่อนเลย และมีบาทหลวง
 ฤๅครูปรอดิตเตนตี่มาสอนคลอศเปลด้วยภาษาลาดิงในบิบลียา ฤๅภาษา
 อังกฤษในไบบลิค่อน คนที่รับวัดก็จะเรียกภาษาลาดิงว่าภาษาบิบลียา
 ฤๅภาษาอังกฤษว่าภาษาไบบลิ นั้นแล

คำว่า พาย นั้นเป็นชื่อลม อย่างว่าพระพายตั้งว่าแล้ว จึงมาเพน
 ชื่อของกิริยาที่คู้ยน้ำให้เรือเดินอย่างว่าพายเรือด้วย คนที่คู้ย^๑ น้ำให้
 เรือเดินก็เรียกว่าพลพายตีพาย ฤๅตีพาย พวกพาย คนพายด้วยเครื่อง
 มือที่คู้ยน้ำก็เรียกว่าพาย ดังพัดแลซันแลอื่น ๆ ด้วย คำอย่างนี้ถึงใน
 อังกฤษก็มีอย่างนั้น พายคำนี้สำแดงความโวกให้ไหว ให้เดิน ภายคำนี้
 มีใช้อยู่ ๔ สถาน ภายใน ภายนอก ภายนำ ภายหลัง ผ่ายใช้ไม่ได้ใน
 ที่นี้ชาติที่เดียว ภายใน ภายนอก สำแดงโอกาส หรือ ภายใน ภายนอก
 ภายตัว ด้ง บ้าน เมือง เรือน โรง เรือ ป่า ภูเขา พิภพ จักรวาล แล
 อื่น ๆ ฤๅ คำว่า ภายใน นั้นใช้ว่ากาลเวลาก็มีบ้างคือภายในวันนี้ คั้นนี้
 ทุ่มนี้ โมงนี้ ภายนอกไม่สู้ใช้ด้วยกาลเวลามักว่าก่อนหลัง ฤๅนำหลังไป
 ภายนำ ภายหลัง มักใช้ว่าด้วยกาลเวลาโดยมากอย่างว่ารฤกภายหลัง
 ดูเถิดนานไปภายนำจะมีเป็นอะไรๆ ภายหลังแปลว่า กาลที่ล่วงมาแล้ว
 ภายนำแปลว่ากาลที่จะมาโดยมาก แต่บางที่เขาก็มาพูดในโอกาสถิ่นที่
 ก็มีบ้าง อย่างว่าภายนำบ้าน ภายนำเมือง ภายหลังเรือน ภายหลังโรง
 มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ ลางที่เขาก็พูดกาลแลโอกาสรวมกัน อย่างว่า ตัวไปที่อื่น
 ภายหลังที่บ้านเรือนมีเหตุขึ้น ตัวจะไปไม่รู้ว่าจะเหตุอะไรจะมีในภายนำ ฤๅ
 คนที่เดินในกระบวนเป็นแถวไป เขาก็พูดกันว่า ข้าไปภายนำ ฤๅข้างนำ

^๑ ขอได้โปรดสังเกตว่า แต่โบราณใช้คำว่า คู้ย แต่ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า พูย

ภายหลัง ฤๅข้างหลัง เป็นอย่างไรไม่รู้ เข้าไปข้างหลัง ฤๅภายหลัง ข้าง
 ภายน่าเป็นอย่างไรซ้ำไม่รู้ในที่เช่นนี้ กาลกลับโอกาสปะปนกันอยู่ ว่าแต่
 โดยมากแล้วภายน่า ภายหลัง ใช้พูดถึงกาลเวลา ภายใน ภายนอก พูด
 ถึงที่ ถ้าจะว่า ภายบน ภายล่าง ภายใต้ ภายเหนือ ภายซ้าย ภายขวา
 หมายถึงโอกาสว่าตั้งภายในภายนอกก็ดูเหมือนว่าจะควรฟังได้อยู่ แต่
 คำคนโบราณเขาไม่สู้ใช้ จะว่าไปแล้วจะเป็นอุทริไป ฝ่าย คำนี้ไม่มีใน
 หนังสือเก่าๆ เลย แต่ทุกวันนี้เห็นแต่หนังสือชาววัดเอามาเขียนในที่
 ควรว่าภาย คนเห็นชาววัดจะหลงไหลเซอะระปะปนด้วยคำว่า ฝ่าย
 ดอกกระมัง คำว่า ฝ่าย คำนี้ในราชการใช้มาก หมายถึง หมายถึงเหล่า
 หมายถึง หมู่ หมายถึง กอง ไม่ว่าด้วยกาลแลโอกาสตั้งภายเลย

ที่ใช้ฝ่ายนั้น คือข้าราชการฝ่ายในเกณฑ์แห่งฤๅอยู่นิ่งเฝ้า ฝ่าย
 ซ้าย ฝ่ายขวา ฝ่ายน่า ฝ่ายหลัง ฤๅในการถ้อยความ แลศึกสงคราม
 ก็ว่าฝ่ายไทยว่าอย่างนี้ ฝ่ายพม่าว่าอย่างนั้น แลคติอย่างนี้อย่างนั้น
 ฝ่ายเรา ฝ่ายเขา ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายคฤหิฐ คำว่า ฝ่าย คือหมายหมู่ต่างๆ
 ที่เป็นคู่ๆ แต่กิริยาอาการ รวมกันฤๅผิดกัน จะว่าถึงร่วมกัน คือว่าเป็น
 ไมตรีกัน ยอมความกันทั้งสองฝ่าย ชัดกันคือว่าสองฝ่ายเปนข้าศึกกัน
 ฤๅยกย้ายทำไม่เหมือนกันแต่อื่นๆ คำว่า ฝ่าย คงหมายชี้แยกพวกเหล่า
 ให้เป็นแผนก ไม่ปะปนกันว่าฝ่ายก็ไม่มีเลย คำไทยเขียนอีกคำหนึ่งว่า
 ฟาย คำนั้นแปลว่า ของที่เต็มในฝ่ามือข้างเดียวที่ไม่ได้กำเข้า ฤๅถ้าเป็น
 กิริยาคนร้องไห้ คำคนมากพูดว่าเซ็ดน้ำตาแล้ว คำคือ สูงๆ เขาไม่ว่า
 เซ็ด เขาว่า ฟายน้ำตา แลอีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่ทำการหลายอย่างมักได้
 หลายอย่าง เขาว่าผู้นั้นฟวมฟาย คำว่า ฟาย มีที่ใช้สามอย่างเท่านี้
 คำว่า ฝ่าย นี้อยากจะขอเสียไม่ให้ใช้เพราะไม่เป็นคำไทยเลย”

เท่าที่คัดคำประกาศในรัชกาลที่ ๔ มาให้อ่านอย่างยี่ดยาวนี้ ถ้าท่าน
 พิจารณาตามไปด้วย ก็จะเห็นว่า การใช้คำดังกล่าวในสมัยนี้ได้เปลี่ยนไปมาก
 บางคำเกือบจะไม่ได้เอามาใช้เลย อย่างเช่นคำว่า “ฟาย” เป็นต้น

กล่าวถึง...

- คำผวน • หนังสือกลอนคำผวน
- ๑ศก • ที่มาของคำว่า “ศพ”
- นิทานเรื่อง *บ้านม้าภาษี* • คำว่า “หิว” กับ “ศิษะ”

เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว มีหนังสือรายวันฉบับหนึ่งลงเรื่องอ่านเล่น เป็นทำนองเรื่องจีนแต่ไม่ได้แปลมาจากภาษาจีน เป็นเรื่องที่คิดแต่งขึ้นเอง แล้วใช้ชื่อตัวละครเป็นจีน ที่ว่ามีชื่อเป็นจีนนั้นก็เพียงเอาสำเนียงมาเท่านั้น ไม่ใช่ภาษาจีนแท้ๆ คือเลียนเอามาแต่เสียงอย่างเช่นชื่อ โฟตุง นี่เป็นชื่อสมมติ ให้ฟังเป็นตัวอย่าง เพราะไม่มีเวลาไปค้นจากหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นได้ ถึงจะค้นเอามาได้ ก็ไม่เหมาะที่จะเอามาอ่านให้ฟังเพราะเป็นภาษาที่ค่อนข้างจะหายากเสียโดยมาก ในตอนต้นเรื่องได้มีคำโคลงเขียนไว้บทหนึ่ง ซึ่งจำได้เพียงบาทต้นว่า “ฟกต่นมีชะช้า ไหมหลู” ท่านที่ไม่คุ้นกับภาษาเช่นนี้อาจจะไม่เข้าใจว่าเขาหมายถึงอะไร ดูไม่เป็นภาษาเอาเสียเลย

“ฟกต่นมีชะช้า ไหมหลู” นี่เป็นคำผวนทั้งนั้น เมื่อกลับคำแล้วจะได้ความว่า ฟนตกมาชะชี่หมุไหล การพูดหรือเขียนคำผวนอย่างนี้ เป็นที่นิยมกันมาสมัยหนึ่ง เท่าที่อ่านพบในหนังสือเก่าๆ พอจะคาดคะเนได้ว่า คำผวนนิยมใช้กันมากในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ บางท่านไม่ได้ใช้คำพูดอย่างเดียว แต่ได้นำเอามาใช้ในภาษาหนังสือด้วย บุคคลที่พอจะนำมาอ้างอิงได้ก็คือ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์และนักแต่งหนังสือในสมัย

รัชกาลที่ ๕ ท่านผู้นี้ชอบใช้คำพวนเหมือนกัน อย่างจะว่าคนประจบสอพลอ ก็จะใช้คำว่า นายคนนั้นชอบ “สิ้นเตีย” คำนี้เมื่อพวนกลับคำแล้วก็จะมี ความหมายเป็นที่เข้าใจกันดีทีเดียว

ในหนังสือ พระสุทนต์ ฉบับพิมพ์คราวที่ ๒ ที่โรงพิมพ์บ้านพระยาสมุท- บุนนาครักรักษ์เป็นผู้พิมพ์เมื่อจุลศักราช ๑๒๕๑ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๒ ได้ประกาศขายหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ คัพพัททวน (เข้าใจว่าจะเป็นเล่มเดียวกับ สรรพลัททวน ที่มีผู้นำมาพิมพ์ในปัจจุบัน) หนังสือเล่มนี้แต่งเป็นเรื่องนิทาน ชื่อตัวละครและถ้อยคำพวนทั้งหมด เข้าใจว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นหนังสือไทย เล่มแรกที่ใช้คำพวนมากที่สุด จนเป็นแบบอย่างให้คนในสมัยหลังเลียนแบบ จะผิดกันก็เฉพาะวิธีแต่ง คือหนังสือ คัพพัททวน ได้แต่งเป็นกลอนตลอด ทั้งเล่ม อันเป็นความนิยมในสมัยนั้น แต่ที่คนสมัยหลังมาแต่งเล่นคำพวน ก็แต่งแบบร้อยแก้วธรรมดา ถ้าจะเปรียบเทียบกันแล้ว หนังสือ คัพพัททวน ยังมีศิลปะในการประพันธ์อยู่มาก เป็นหนังสือที่แปลกและอาจจะแปลก ที่สุดในโลกหนังสือ

การที่ยกเอาเรื่องคำพวนมาพูดนี้ ก็เพราะคำพวนเกี่ยวกับภาษาหนังสือ เป็นอันมาก ถ้าจะพูดกันไปแล้ว คำพวนช่วยผ่อนคำหนักๆ หรือคำหยาบให้ เบาลงไปได้มาก บางทีฟังแล้วก็ค่อนข้างไปทางซ้ำ อย่างเช่นพูดกันว่า “แขกตาม ดอย” ถ้าฟังอย่างไม่คิด ไม่กลับคำ ก็เป็นแขกตามภูเขาไป ถ้ากลับแล้วจึงจะ รู้ว่าเขาหมายถึงอะไร แต่ที่พูดอย่างนี้ก็มิได้หมายความว่าจะนิยมชมชอบ หรือสนับสนุนให้ใช้คำพวน เพราะคนโบราณที่ท่านเป็นผู้ที่ท่านไม่นิยมใช้ ถือเป็นคำไม่สุภาพ และโดยเหตุที่นิยมใช้คำพวนกันนั่นเอง จึงได้เกิดมีการ เปลี่ยนแปลงภาษาขึ้น คำใดที่เคยใช้กันมาแต่โบราณ เมื่อพวนกลับแล้วมี ความหมายไปในทางที่ไม่ดี ไม่สุภาพ ท่านก็เปลี่ยนให้เรียกเสียใหม่ ไม่ให้ ใช้คำนั้นๆ กราบทูลพระเจ้าแผ่นดินหรือพูดกับเจ้านายซึ่งท่านคงจะสังเกตเห็น ได้เองจากราชาศัพท์ ว่าได้เปลี่ยนชื่อหรือภาษาที่เป็นคำพวนให้เป็น คำอื่นแทน ดังนั้นจะเห็นว่าคำพวนมีอิทธิพลทำให้เกิดภาษาใหม่ขึ้น

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นๆ ว่าในรัชกาลที่ ๔ นั้น เป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงภาษาหนังสือมาก เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันในการใช้คำ ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียนหนังสือ เมื่อทรงพบหรือได้ยินได้ฟังใครพูดผิดเขียนผิดก็จะทรงทักท้วงที่ หรือไม่ให้ใช้คำลักษณะเขียนประกาศห้ามใช้ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลว่าทำไมจึงไม่ควรพูดหรือเขียนอย่างนั้น หรือถ้าทรงทราบว่าผู้ใดใช้ภาษาได้ถูกต้อง ก็มักจะพระราชทานรางวัล เพื่อเป็นตัวอย่างจะขอคัดประกาศให้ใช้คำว่า “ฉดก” แทน “ฉ้อดก” มาให้อ่านดังต่อไปนี้

“ด้วยพระธรรมการบตีศรีสุทธศาสนวโรประการ จางวางกรมพระธรรมการ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด ฉดก เพลา ๔ พุ่มเศษ พระธรรมกิติ วัดระฆังโฆสิตาราม เข้าไปถวายเทศนาในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้วถวายศักราช ว่าปีชวดฉดกนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า ตามที่พระธรรมกิติถวายว่า ปีชวดฉดก เป็นคำถูกตามอักษรภาษาไทยที่เล่าเรียนกันต่อๆ มา จึงทรงพระกรุณาหมายใช้แทนเงินถวายบูชาคำที่ว่า ปีชวด ฉดก แก่พระธรรมกิติหมายละสลึง ๒๔ หมายถึง ๒ บาท แล้วทรงพระราชดำริเห็นว่า พระธรรมกิติอายุวัดสาமாக ได้ถวายเทศนาในหลวงแลได้เทศนาในเจ้าต่างกรม เจ้ายังมีได้ตั้งกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน เสนาบดีแลข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลราษฎรทั้งปวง มีผู้นับถือโดยมาก ซึ่งพระธรรมกิติถวายศักราชว่าปีชวดฉดกครั้งนี้ควรจะเป็นแบบฉบับสำหรับแผ่นดินต่อไปได้ ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าปีใดเป็นฉดกแล้วก็ให้ใช้ว่าปี...ฉดก ทุกปีตามอย่างพระธรรมกิติถวายศักราชนั้นเถิด ให้พระครูอมรวิไชยประกาศกับพระราชาคณะ พระครูถนอมานุกรม เปรียญเจ้าอธิการแลพระสงฆ์อนุจร ถวายศักราชแลถวายพระพรว่าปีชวดฉดกจงได้ อย่าให้ถวายศักราชถวายพระพรว่า ปีชวดฉ้อดกเลยเป็นอันขาดทีเดียว”

คำประกาศนี้ได้ประกาศ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๙๗ และจากคำประกาศนี้ ท่านก็คงจะเห็นแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรักความถูกต้องของภาษาไทยเพียงไร และคงไม่มีใครอีกแล้วที่จะให้รางวัลคนที่อ่านหรือพูดหรือเขียนภาษาไทยได้ถูกต้องเป็นเงินตรา เช่นนี้ ฉะนั้นการที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและคอยแก้ไขการเขียนการอ่านอย่างจริงจังนั้นก็ย่อมจะเป็นความจริงมากขึ้น

ในประกาศเรื่องการใช้ภาษาในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ถ้าท่านสังเกตดู จะเห็นว่าภาษาที่ใช้ที่นี่เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ๆ ไม่เยิ่นเย้อ และได้ยกตัวอย่างให้เห็นให้เข้าใจ มีการยกย่องออกชื่อผู้ที่ใช้ภาษาถูกต้อง บางฉบับก็มีถ้อยคำที่อ่านแล้วออกจะซ้ำๆ อย่างเช่นในประกาศเดือนสถิติ คำที่เรียกชกศพว่า

“ใครๆ คือพระภิกษุในสงฆ์ฤๅนักปราชญ์และคนใช้หนังสือ แลข้าราชการผู้จะกราบทูล จงทราบแน่เถิดว่าคำเรียกว่าทราภคิว่าศพนัน ถูกต้องแล้ว ให้ใช้เขียนหนังสือแลกราบทูลว่าศพอยู่นั้นแล ใครอย่าอุตริ คิดตามชาววัดคิดลั่นไป เขียนบ้าง กราบทูลบ้าง ว่า ‘อสุภ (อสุภะ) อสภ อาสภ’ อย่างใดๆ อย่างหนึ่งเลย ถ้าใครขึ้นว่า อสภ อาสภ ดั่งนั้น ในหลวงทรงแข่งไว้ว่าให้ศิระคนนั้นลั่นเหมือนหลวงตาในวันโกนเป็น นิจนิรันดรไป ถ้าใครเขียนแลกราบทูลว่าศพตรงๆ แล้ว ทรงพระอริยฐาน อวยพรผู้นั้นว่า ถ้าศิระลั่นให้ผมอกดำ ถ้าไม่ลั่นก็อย่าให้ลั่นเลย คำว่า ศพ นี้ออกมาจากคำมครว่า ฉโว^๒ เป็นแท้ใช่อื่น”

ดังนั้นจะเห็นว่าในประกาศบางฉบับได้แทรกถ้อยคำที่อ่านแล้วชวนซ้ำ

^๒ ในหนังสือ *ไวยากรณ์มูล* คำว่า “ศพ” มาแต่คำว่า “ฉว” (ฉวะ)

หรือแข่งคนที่ใช้ภาษาหนังสือนอกแบบออกไป และเป็นสิ่งที่สังเกตว่าทรงอ้างถึงพวกชาววัดว่าเป็นพวกที่ชักภาษาให้เสียอยู่เสมอ ซึ่งในสมัยนี้เราก็มักจะพูดถึงการเอาภาษาไทยไปเป็นภาษาบาลีสันสกฤตของพวกที่รู้ภาษาบาลีสันสกฤต ว่าเป็นการลากเข้าวัด เป็นภาษาชาววัด การที่ทรงอ้างถึงพวกชาววัดเสมอนั้นก็เพราะพวกชาววัดถนัดใช้ภาษาบาลีสันสกฤต เห็นว่าภาษาเหล่านี้เป็นภาษาสูง ถ้าใช้ภาษาเหล่านี้แล้ว ก็จะทำให้ภาษาหนังสือที่เขียนนั้นดูมีหลักฐานสมภูมิผู้เขียนมากขึ้น แต่ตามความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ ภาษาหนังสือจะดีเด่นไม่ใช้อยู่ที่การนำภาษาต่างประเทศมาใช้ ไม่ใช้อยู่ที่การเปลี่ยนภาษาไทยเป็นภาษาบาลีสันสกฤต การทำเช่นนั้นเท่ากับแปลภาษาไทยให้เป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งจะทำได้ไม่เข้าใจมากขึ้น เพราะคนที่รู้ภาษาบาลีสันสกฤต พอที่จะแปลศัพท์ต่างๆ ได้นั้นมีไม่มากนัก

เมื่อกล่าวถึงการแปลคำไทยเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ก็นึกถึงการลากคำให้เป็นภาษาอื่น ซึ่งเรียกกันว่าวชศัพท์หรือลากเข้าวัด คำชนิดนี้มีอยู่มาก จะขอยกมาให้เป็นตัวอย่าง เช่น คำว่า “มังคุด” ก็มีท่านที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีบอกว่ามาจากคำว่า “มังสะ” ซึ่งแปลว่า เนื้อ กับคำว่า “คุด” ที่แปลว่ารักษา รวมแปลว่า รักษาเนื้อ การที่ลากเอาคำมังคุด ว่ามาจากมังล็คุดนั้นเข้าใจว่าผู้คิดแปลจะมีความรู้ทางหมอกกลางบ้านอยู่บ้าง คือรู้ว่ารสของเปลือกมังคุดนั้นฝาด มีสรรพคุณในทางสมานแผล เรียกว่ารักษาเนื้อนั่นเอง จึงเอาคำว่า “มังสะ” กับ “คุด” มารวมกันและได้เสียงที่ตรงกันเสียด้วย แต่ที่จริงคำนี้ในภาษามลายูเขาก็มี เรียกว่า Mangusten

การที่สุนทรภู่มีชื่อเสียงดีเด่น มีคนยกย่องสรรเสริญว่าเขียนกลอนได้ไพเราะและมีความหมายชัดเจน ก็เพราะสุนทรภู่ใช้ภาษาหนังสือง่ายๆ เป็นภาษาไทยใช้พูดกันอยู่ทุกวันนั่นเอง กลอนของสุนทรภู่นั้นใครฟังก็เข้าใจ คนที่ไม่เข้าใจศัพท์สูงๆ ก็ฟังรู้เรื่อง เพราะกลอนของสุนทรภู่ไม่มีศัพท์ภาษาต่างประเทศ เป็นภาษาไทยแท้ ถ้าท่านจะเปรียบเทียบกลอนของสุนทรภูู่กับกลอนที่แต่งในสมัยปัจจุบันนี้แล้ว จะเห็นว่าวิธีการหยิบเอาถ้อยคำมาใช้

ผิดกันมาก สุนทรภู่ใช้คำง่าย ๆ แต่กลอนสมัยปัจจุบันนี้ใช้ศัพท์พราวไปหมด เมื่อพูดถึงการเอาศัพท์บาลีสันสกฤตมาใช้แทนภาษาไทยก็อดนึกถึงภาษาที่ใช้พูดกันอยู่คำหนึ่งไม่ได้ คือคำว่า “หั่ว” ซึ่งมีบางท่านรังเกียจว่าเป็นภาษาไทยที่ไม่ไพเราะ มักจะเอาคำว่า “ศิระชะ” มาใช้แทน ความจริงก็ไม่ผิดจะใช้คำไหนก็ได้ทั้งนั้น แต่ถ้าใช้ผิดที่หรือไปเปลี่ยนชื่อที่เขาเรียกกันมาแต่โบราณก็จะกลายเป็นเรื่องน่าขำไป อย่างมีเรื่องเล่าถึงนักภาษาคคนหนึ่งขึ้นรถไฟจากกรุงเทพฯ จะไปลงที่สถานีบ้านภาชี เมื่อรถไฟไปถึงสถานีบ้านม้าซึ่งอยู่เหนือสถานีอยุธยา นักภาษาคคนนั้นก็เตรียมจะลง คนที่เขารู้ว่านายคนนั้นจะไปลงที่สถานีบ้านภาชีก็เตือนว่ายังไม่ถึงสถานีบ้านภาชี นี่มันสถานีบ้านม้า นายนักภาษาคคนนั้นก็พูดอย่างวางภูมิว่า บ้านม้ากับภาชีก็ครือกัน ม้าก็แปลว่าภาชี แต่เมื่อลงไปแล้วจึงได้รู้ว่าไม่ครือกันเสียแล้ว ต้องเดินจากบ้านม้าไปอีกหลายกิโลเมตรจึงได้ถึงบ้านภาชี^๓

ที่ยกเอานิทานเรื่องนี้มาเล่า ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเปลือชื่อสถานที่ให้ผิดไปจากเดิมนั้นเป็นเรื่องไม่สมควร ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยามีตำบลแห่งหนึ่งเรียกกันว่าตำบลหั่วรอ แต่มักจะมีคนที่ทำเป็นผู้ดีหรือรู้ภาษาสูง ๆ ไปเรียกตำบลหั่วรอว่า ศิระชะรอ กันมาก นี่เรียกว่าไปแก้ไขชื่อเดิมของเขา บางคนร้ายยิ่งไปกว่านี้ คำใดที่มีคำว่า “หั่ว” เขาจะเปลี่ยนเป็นศิระชะหมด อย่างเช่น หั่วตอ ก็เรียกว่า ศิระชะตอ เป็นต้น ท่านลองคิดดูเถิดว่า ถ้าเราเห็นคำว่า “หั่ว” เป็นคำต่ำ ต้องเปลี่ยนเป็นศิระชะไปหมดแล้ว ภาษาไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมากมายเพียงใด อย่างเช่น คำไทยแต่โบราณเรียกคนเกะกะระรานว่าพวกนักเลงหั่วไม้ ถ้าใครอุตริไปเรียกว่า นักเลงศิระชะไม้ ก็คงฟังดูพิลึก

^๓ มีบางท่านอธิบายว่า “ภาชี” เป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง ทางแยก แต่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท) ผู้เชี่ยวชาญภาษาอีสานท่านว่า บ้านภาชีแต่เดิมเป็นบ้านม้า ท่านแต่งไว้ว่า “รถกัฏกัฏจากบ้านภาชี บ้านภาชีแต่เดิมบ้านม้า ชื่อบ้านม้ากรุงเก่าก็มี บ้านภาชีพวกรถเขาตั้ง เป็นที่ยังบ่อให้ถึกกัน บอกสำคัญไว้เพียงเล็กน้อย”

กล่าวถึง...

- การแก้คำให้เป็นบาลีสันสกฤต
- ถิ่นวิพาร์ • สัตวโศ • หลังคาแดง
- โรงเรียนดัดจริต • หนังสือพิมพ์ดัดจริต • ฟอย

ในตอนที่แล้วได้พูดถึงการใช้คำให้แปลกไปจากคำเดิม โดยหวังจะให้ เป็นภาษาผู้ดีหรือเป็นภาษาที่สูงขึ้น แต่ผู้ใช้ไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมของ ภาษา หรือไปเปลี่ยนของเดิมจนทำให้ความหมายเปลี่ยนไป ผู้ที่เปลี่ยนมัก ไม่ได้คิดถึงว่าคำเหล่านั้นได้ใช้เรียกกันมาตั้งแต่เมื่อไร หรือมีความหมาย เป็นที่รู้จักกันมากมายแล้วแค่ไหน คิดแต่จะหาคำสูงๆ เข้ามาเปลี่ยน ซึ่ง แทนที่จะดีกลับทำให้ภาษาเสีย กลายเป็นภาษาแขกไปหมด

ลัทธิเปลี่ยนคำธรรมดาให้เป็นคำบาลีสันสกฤต หรือที่เรียกกันว่าภาษา ผู้ดีนั้น เห็นจะเนื่องมาจากคนที่คบกับผู้ดี หรือขุนนางที่อยู่ใกล้ชิดกับเจ้านาย ได้ยินได้ฟังคำราชาศัพท์อยู่บ่อยๆ เมื่อเห็นภาษาที่ใช้กันตามธรรมดา ก็นึก ว่าเป็นภาษาสามัญ ไม่ควรจะนำมาพูดหรือเขียนถึงผู้ที่สูงกว่าตน จึงคิด เปลี่ยนภาษาธรรมดาให้เป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาเขมร ซึ่งบางคำ พอฟังได้ แต่บางคำฟังแล้วก็ออกจะเกินไป เรื่องการประดิษฐ์ภาษาให้ สูงขึ้นนี้มีเรื่องหนึ่ง ที่เจ้าหมื่นศรีได้เขียนเล่าไว้ในหนังสือ *ราชาศัพท์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒* รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ตอนหนึ่งว่า

“ด้วยสมุทราชาศัพท์ที่พิมพ์ขึ้นครั้งแรกนั้น ข้าพเจ้าได้นำขึ้น
 ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระกระแส
 ถึงมูลเหตุที่เกิดตำราขึ้นว่า ‘เรื่องราชาศัพท์นี้ เข้าใจว่ามีผู้ใหญ่ๆ จดไว้
 เช่น อาลักษณ์บ้าง จางวางมหาดเล็กบ้าง แต่ไม่ได้เคยนำขึ้นกราบ
 บังคมทูลหาหรือว่าจะควร และจำเป็นฤๅไม่แต่สักครั้งเดียว จดลงไว้
 อาไศรยคำเพททูลของข้าราชการที่รู้แบบเคยใช้กันมาบ้าง ที่ได้เล่าเรียน
 ภูภาษามคธบ้าง ที่ดวงใจพลิกพลางถ้อยคำซึ่งเห็นว่าหยาบให้เพราะขึ้น
 บ้าง ถ้าทูลขึ้นไปโปรดว่าดีก็จดไว้ แต่โดยมากมักจะเป็นรับสั่งว่า คำนี้
 ให้เรียกเสียเช่นนั้นก็จดไว้ แล้วเอามาเทียบเคียงกับคำอื่นที่คล้ายคลึง
 จดเทียบคำลงไว้ แล้วไม่ได้เคยกราบทูลแลไม่ได้ถวายทอศพระเนตร
 ตำราที่จดขึ้นที่ต่างๆ กัน เพราะเหตุฉะนั้นบางที่ก็ถูก บางที่ก็ไม่ถูก
 บางที่ก็ไม่ได้เคยเรียกเลย จนไม่ได้ยั้งตั้งแต่เกิดมาจนแก่ บางที่ก็เรียก
 เสียอย่างอื่น บางคำทูลขึ้นไปก็กริ้ว อย่างเช่นดอกถันวิลานี้คำหนึ่ง
 แ่นละ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกริ้วนัก เห็นจะสัก ๓-๔
 หน ว่าแมวมันเป็นเจ้านายอะไรจึงเรียกนมไม่ได้ ถึงที่เด็กๆ กินนมทำไม
 จึงเรียกว่ารับพระราชทานนมได้ ทำไมไม่เรียกว่ารับพระราชทานถัน ศัพท์
 ที่คิดขึ้นผิดเช่นนี้ อย่างเดียวกับข้างเรียกว่า สัตว์โต รับสั่งว่าเป็นพวก
 ใจกระดูกกระตึก คิดเข้าใจว่าเรื่องถันวิลานี้ได้มีประกาศเหมือนกับ
 สัตว์โต แต่เป็นประกาศเขียนกระดาษปิดเสาท้องพระโรง ท่านนักจด
 ทั้งหลายไม่มีใครจะเข้าไปถึง มีแต่มหาดเล็กหนุ่มๆ จำได้แล้วก็แล้วกัน
 ยังมีอีกหลายคำที่หายไปเสียก็มี คำที่เหลืออยู่เช่นนี้ เป็นคำที่ผู้ฟังมัก
 เข้าใจว่าเรียกว่านมแมวกวัก ต้องเรียกถันวิลานี้จึงจะถูก การที่เข้าใจ
 กลับเช่นนี้ไม่รู้ว่าเป็นด้วยเหตุใดมีจนถึงเป็นเหตุใหญ่โตก็ได้ เช่นกับ
 กระบี่มีผู้แต่งหนังสือถวายเห็นจะเป็นฎีกา เรียกว่า งาปี ให้ตรงกับภาษา
 พม่า กริ้วว่าอุตุรี รับสั่งให้เขียนประกาศสั้นๆ ไปปิดไว้ที่กำแพงหน้า
 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ห้ามอย่าให้เรียกกระบี่ว่างาปี ให้เรียกว่า

เยื่อเคย ฤๅคงเรียกว่ากระบี่ก็ตาม”

จากเรื่องนี้จะเห็นว่าภาษาธรรมดาที่ใช้เรียกกันอยู่นี้ ไม่ใช่เป็นภาษาที่ต่ำหรือหยาบไปเสียหมด คำไทยๆ ที่เราใช้เรียกใช้เขียนกันมาแต่โบราณก็เป็นคำที่ใช้กับเจ้านายได้ ไม่ใช่ว่าถ้าเป็นภาษาชาวบ้านใช้กันอยู่ เมื่อจะเอาไปใช้พูดกับเจ้านายจะต้องเปลี่ยนให้เป็นภาษาบาลีสันสกฤต เขมร พม่า ไปเสียหมด ซึ่งวิธีนี้แทนที่เราจะพูดภาษาไทยกันรู้เรื่อง ก็จะกลายเป็นพูดภาษาต่างประเทศไป การที่คนโบราณเปลี่ยนคำพูดจากภาษาไทยพื้นๆ ไปใช้ภาษาอื่นแทนนั้น ก็เฉพาะคำที่ความหมายหรือเสียงของคำนั้นกระเดียดไปทางไม่สุภาพแล้วเท่านั้น

ความหมายของคำหรือภาษาที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ บางคำมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจนเราไม่รู้สึกรู้หาย บางคำก็มีความหมายได้ทั้งดีและเสีย บางคำก็เป็นสำนวนพังแล้วถ้าไม่รู้ความหมายหรือที่มาก็ไม่รู้ว่าเสียอย่างไร เช่นในสมัย ๔๐ ปีมาแล้ว ถ้าใครพูดว่า “นี่มาจากหลังคาแดงหรืออย่างไร” หรือพูดให้เต็มว่า “นี่มาจากหลังคาแดงปากคลองสานหรืออย่างไร” ก็เป็นอันรู้กันว่า เขาพูดว่าเป็นบ้าไปหรือ เพราะหลังคาแดงปากคลองสานนั้นหมายถึงโรงพยาบาลที่รักษาโรคจิตที่มุ่งหลังคาด้วยกระเบื้องสีแดง คนจึงเรียกหลังคาแดง ดังนั้นจะเห็นคำว่า “หลังคาแดง” ไม่เสียหายอะไรเลย ถ้าหมายถึงบ้านหลังคาแดงหลังอื่นๆ แต่ถ้าหมายถึงเฉพาะหลังคาแดงปากคลองสานแล้ว ความหมายก็เปลี่ยนไปทันที

ท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว มีโรงเรียนแห่งหนึ่งตั้งชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนดัดจริต ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ นี้เอง และอีกโรงเรียนหนึ่งอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาชื่อว่าโรงเรียนดัดสันดาน โรงเรียนทั้งสองนี้จะแตกต่างกันก็เฉพาะเด็กที่เรียน โรงเรียนดัดจริตนั้นมีนักเรียนธรรมดา คือนักเรียนที่พ่อแม่ส่งไปเรียนหนังสือเหมือนโรงเรียนอื่นๆ ไม่เลือกว่าจะเป็นเด็กเกเรหรือไม่ การปกครองก็เป็นไปตามธรรมดาไม่ได้ใช้

อำนาจอะไร ส่วนโรงเรียนดัดสันดานนั้นรับเฉพาะนักเรียนที่เหลือขอ เป็นเด็กเกรงที่พ่อแม่ไม่สามารถบังคับสั่งสอนให้ได้ได้แล้ว ก็จะส่งไปอบรมสั่งสอนที่โรงเรียนนี้เพื่อจะดัดสันดานที่ไม่ดีให้ดีขึ้น

คำว่า “ดัดจริต” ถ้าฟังกันในปัจจุบันนี้ ก็มีความหมายไปในทางเสียมากกว่าทางดี ในหนังสือ *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน* พุทธศักราช ๒๔๙๓ ให้ความหมายของคำว่า “ดัดจริต” ไว้ว่า “ฝืนกิริยาหรือวาจาให้เกินควร” อย่างที่เราพูดกันว่า แม่คนนั้นพูดจาดีดจริต หรือแม่คนนั้นทำดีดจริต เป็นต้น ความหมายดังกล่าวนี้ เข้าใจว่าจะเปลี่ยนไปจากความหมายเดิมบ้าง คือใน *พจนานุกรมสำหรับนักเรียน* ของกรมตำรา กระทรวงธรรมการ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๔๗๒ ได้ให้ความหมายว่า “ดัดแปลงความประพฤติ ฝืนทำทำทางให้เป็นไปตามที่ตนชอบ” นี้จะเห็นว่าความหมายไปในทางที่ดีกว่า อันที่จริงคำดัดจริตแยกออกไปสองคำคือ “ดัด” ซึ่งหมายถึงทำให้ตรง ให้คด หรือทำให้ نرم ไปตามต้องการ อย่างพวกเล่นไม้ดัด ก็ดัดกิ่งไม้ให้คดโค้งหรือให้ตรงแล้วแต่จะต้องการ คำว่า “จริต” ก็หมายถึงความประพฤติ เมื่อรวมกันเข้าแล้ว ดัดจริตก็หมายถึงการดัดแปลงความประพฤติให้เป็นไปตามความต้องการ คือจะให้ดีหรือให้ชั่วก็ได้ สำหรับชื่อโรงเรียนดัดจริตนั้น ก็คงจะหมายถึงดัดแปลงความประพฤติให้ดีขึ้นเอง คงจะไม่ได้หมายความว่าจะเป็นโรงเรียนสอนให้เด็กดัดจริตตามความหมายอย่างทุกวันนี้เป็นแน่

เมื่อพูดถึงโรงเรียนดัดจริต ก็นึกถึงชื่อหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งซึ่งพิมพ์ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ไม่ได้ออกในกรุงเทพฯ แต่ไปออกที่จังหวัดเชียงใหม่ ชื่อของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีชื่อว่า “ดัดจริต” ฟังดูออกจะแปลก แต่ถ้าท่านสนใจเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ของไทยแล้ว จะเห็นว่าชื่อหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ มีชื่อแปลกๆ ทั้งนั้น เพราะพวกที่ทำหนังสือพิมพ์เหล่านี้ล้วนแต่เป็นนักเรียนนอกหรือมีความรู้สูงๆ จะขอออกชื่อหนังสือพิมพ์

ที่มีชื่อแปลกๆ ให้ท่านฟังสักสามสี่ชื่อ เช่น ลักวิทยา ถลกวิทยา อุตริวิทยา นิทรานุเคราะห์ ฯลฯ หนังสือพิมพ์เหล่านี้เวลานี้หาอ่านได้ยากมาก

หนังสือพิมพ์ ดัดจริต ที่กล่าวถึงนี้ เมื่ออ่านตามคำนำที่เขียนเป็นกลอนไว้ก็ตีความหมายได้ว่า เป็นหนังสือพิมพ์ที่ประสงค์จะดัดหรือทำให้ความประพฤติที่เผลอไปให้ตรง จะขอคัดกลอนคำนำมาให้ท่านดังนี้

“ดัดจริตจิตประสงค์บรรจงดัด	ที่คดคั่งง้างลงให้ตรงที่
ชี้แยกกายหลายกระบวนที่ควรชี้	ตามวิธีควรยี่ดประพฤติกรรม
คณะเรา, เขาสนุกทุกคนะ	ห้ามโมหะหลงวังตั้งเราห้าม
ความสังเกตเหตุผลยุบลดความ	จะพาข้ามห้วงไม่ที่ไขว่รูปเอย”

ตามที่ได้ยกเอาเรื่องโรงเรียนดัดจริต และหนังสือพิมพ์ ดัดจริต มาเล่าให้ฟังนี้ ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า ภาษาหนังสือมีการเปลี่ยนแปลงความหมายไปตามยุคตามสมัย บางคำนิยมกันว่าดีในสมัยหนึ่ง พอไปอีกสมัยหนึ่งกลับไม่ดี คือตีความหมายเปลี่ยนไปเสียอีกอย่างหนึ่ง อย่างเช่นคำว่า “ฟอย” ในสมัยโบราณหมายถึงคำอธิบายวิธีใช้ยาหรือเวทมนตร์ต่างๆ แต่ในปัจจุบันนี้หมายความว่าคนพูดมากเกินความจริง อย่างพูดว่า ฟอยมากไปละ หรืออย่าฟอยหน่อยเลย ต่อมาคำว่า “ฟอย” ก็จะเปลี่ยนไปอีก อย่างคนหนึ่งกำลังพูดคุยอะไรกันอยู่ อีกคนหนึ่งก็ทำท่าจืดไม่ซัดมาจ่อที่ปาก บอกว่าฟอยมากหนักจืดไฟเผาเสียบ้าง ฟอยคำนี้ออกจะเป็นมูลฟอยหรือเป็นวัตถุขึ้นมาภาษาก็เปลี่ยนไปอีก บางคนบอกว่าคนพูดมากๆ น้ำลายมักจะกระเด็นเป็นฟอย จึงเรียกคนพูดมากว่าฟอย นี่จะเห็นว่าคำว่า “ฟอย” คำเดียว ตีความหมายไปหลายอย่าง สุดแต่ว่าใครจะเข้าใจอย่างไร

ในปัจจุบันนี้คนเขียนหนังสือนำเอาภาษาที่ใช้พูดกันแปลกๆ เหล่านี้มาใช้กันมาก เมื่อภาษาพูดเหล่านี้หมดความนิยมไป คนไม่พูดไม่ใช้ แต่ก็ยังปรากฏอยู่ในหนังสือ นานๆ เข้าคนรุ่นนี้หมดไปคนรุ่นใหม่ที่ไม่เคยได้ยิน

ก็อาจจะงงเมื่อไปอ่านพบเข้า อย่างเมื่อเร็วๆ นี้มีคำพูดแปลกๆ ว่า “เรียนให้โง่” บ้าง “รักให้โง่” บ้าง ครูคนหนึ่งเตือนลูกชายว่า “ทำการบ้านแล้วหรือ” ลูกชายก็ตอบว่า “ทำให้โง่” คำ “ให้โง่” นี้ ไม่ทราบว่ามีต้นเรื่องมาจากไหน พูดกันทั่วไป ครั้นถามถึงที่มาก็ไม่ใคร่รู้ แสดงว่าพูดตามๆ กันไป สมัยก่อนได้ยินแต่ว่า “ยิ่งเรียนยิ่งโง่ ยิ่งโตยิ่งเซอะ” ซึ่งยังมีความหมาย แต่คำว่า “ให้โง่” พูดออกมาลอยๆ จะดีไม่ดีอะไรก็ให้โง่ไปก่อน ออกจะเลื่อนลอยเต็มที

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าภาษาหนังสือได้คลี่คลายขยายตัวอยู่เสมอ ความหมายของคำมีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ส่วนนวนโวหารก็มีแปลกๆ ฉะนั้นก่อนที่เราจะเลือกคำมาใช้ในภาษาหนังสือ จึงจำเป็นต้องระมัดระวังมาก และไม่ควรรู้ภาษาที่มีความหมายกำกวมเป็นอันขาด

